

ІЗОСІМОВА К. С.,
пошукувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.8: 343.26

ПОНЯТТЯ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ У КОЛОНІЯХ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовані існуючі погляди на поняття «ресоціалізація», запропоноване власне бачення процесу ресоціалізації та висвітлені засоби її досягнення у виправних колоніях мінімального рівня безпеки.

Ключові слова: позбавлення волі, засуджені до позбавлення волі, ресоціалізація засуджених до позбавлення волі, виправні колонії мінімального рівня безпеки.

В статье проанализированы существующие взгляды на понятие «ресоциализация», предложено собственное видение процесса ресоциализации и освещены способы ее достижения в исправительных колониях минимального уровня безопасности.

Ключевые слова: лишение свободы, осужденные к лишению свободы, ресоциализация осужденных к лишению свободы, исправительные колонии минимального уровня безопасности.

In the article analyzes of existing views on concept of «resocialization», suggested its own vision of process of resocialization and highlighted equipment to achieve it in colonies minimum level of security.

Key words: prison, sentenced to imprisonment, re-socialization of prisoners, minimum level of security colony.

Вступ. Держава на шляху боротьби зі злочинністю застосовує досить велику кількість заходів економічного, соціального, правового, організаційного, політичного та культурно-виховного характеру. Не останнє місце серед них займає і покарання, як засіб охорони суспільства і громадянина від злочинних посягань. Втілення цього заходу в життя здійснюється як за допомогою погрози покаранням, яка існує в санкції кожної кримінально-правової норми, так і шляхом його реалізації, тобто примусового виправлення і наступної ресоціалізації осіб, що вже вчинили злочини.

Ресоціалізація засуджених завжди вважалася поліфункціональним поняттям, свого часу вона розглядалася багатьма вченими по-різному: як функція установ виконання покарань, як завдання фахівців кримінально-виконавчої системи, як процес трансформації особою свого життєвого досвіду з метою зміни соціальної поведінки [1, с. 13]; як «процес исправления и перевоспитания судимых лиц», «социальный процесс в постпенитенциарный период, когда происходят качественные изменения личности, перестройка взглядов, представлений, мотивационной сферы поведения и т. д., находящие своё выражение в право-послушном поведении» [2, с. 96]; як коригування властивостей особистості засудженого в наданні їй рис, необхідних і достатніх для життя у певній позитивній або нейтральній, з точки зору громадської безпеки, соціальній групі [3, с. 30]; як процес відновлення індивіда як соціалізованого члена суспільства, який здійснюється на основі застосування до особи, яка вчинила злочин і засуджена за нього, комплексу правових, організаційних, психолого-педагогічних, виховних та інших заходів впливу на різних етапах кримінальної відповідальності з метою недопущення вчинення протиправних діянь знову [4, с. 16] тощо. До питання ресо-

ціалізації засуджених неодноразово звертались такі науковці, як Ю.В. Жулева, Н.Є. Колесникова, Н.О. Крайнова, І.П. Міщук, О.І. Осауленко, М.С. Рибак, В.М. Синьов, А.М. Сухов, В.М. Трубніков, Н.Ф. Уфимцева, М.П. Черненко та деякі інші, але, на жаль, одностайності у їх поглядах на це поняття і на сьогоднішній день немає.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у спробі узагальнити існуючі погляди на поняття «ресоціалізація», запропонувати власне бачення процесу ресоціалізації та висвітлити засоби її досягнення у виправних колоніях мінімального рівня безпеки.

Результати дослідження. Ресоціалізація – це процес прийняття індивідом соціальних норм і культурних цінностей, втрачених або мало засвоєних раніше, або оновлених на новому етапі суспільного розвитку. У певному сенсі ресоціалізація передбачає засвоєння індивідом окремих цінностей і норм, які радикально відрізняються від набутих ним раніше. Ресоціалізація пов'язана з руйнуванням засвоєних індивідом у процесі асоціалізації чи десоціалізації негативних антигромадських норм і цінностей, прищепленням визнаних суспільством цінностей і вчинків. Процеси ресоціалізації нагадують первинну соціалізацію, оскільки вони повинні радикально по-новому розставити акценти реальності [5, с. 161].

Ресоціалізація є одним із найскладніших соціальних процесів, спрямованим на подолання десоціалізації особистості, тобто відновлення особою якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві, засвоєння нових цінностей, соціальних ролей і навичок замість втрачених, деформованих або несформованих, переорієнтацію соціального спрямування розвитку особистості шляхом включення її у нові, правильно орієнтовані міжособистісні стосунки й види діяльності. В роботі із засудженими в умовах кримінально-виконавчої системи цей процес безупинний і виступає в кількох взаємозалежних площинах: як головна мета діяльності соціально-психологічної служби установ виконання покарань; як психолого-педагогічний процес, що забезпечує досягнення зазначеної мети; як внутрішній процес якісної зміни свідомості, почуттів і поведінки особистості.

Зважаючи на доволі складну природу даного явища, в науці висловлена доволі велика кількість думок із приводу визначення поняття ресоціалізації. Деякі науковці ототожнюють ресоціалізацію з виправленням, наприклад,

М.П. Мелентьев зазначав, що «под сущностью исправления осужденных следует понимать их ресоциализацию, т. е. процесс, который стимулирует формирование у осужденного жизненной позиции, отвечающей конституционным нормам, определяющим права, свободы и обязанности граждан» [6, с. 19]. О.І. Осауленко теж вказує, що ресоціалізація – це процес формування у особи позитивних рис та якостей, які сприяють поважному ставленню до людини, суспільства, праці, норм моралі, звичаїв, традицій та стимулюють правослухняну поведінку, тобто ресоціалізація у такому розумінні є своєрідним змістом процесу виправлення [7, с. 60, 61].

Інша категорія вчених вважає, що ресоціалізація – це не що інше, як виховання. З цього приводу Ю.В. Жулева зазначає, що ресоціалізація – це комплекс (система) правових, організаційних, педагогічних, психологічних, виховних та інших заходів впливу, які здійснюються на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності з метою змінення асоціальних установок, системи ціннісних орієнтацій, протидії асоціальної деградації особистості, корекції протиправної поведінки, попередження злочинів, створення нормальних умов для подальшої соціалізації [8, с. 10, 11]. Такої ж думки дотримується і І.П. Міщук, яка ресоціалізацію вважає складним трудомістким процесом виховання, спрямованим на повернення колишнього засудженого у суспільство в якості повноцінного громадянина з позитивно орієнтованою життєвою позицією та моральними принципами [9, с. 227]. Їх підтримує і В.М. Синьов, який, будучи одним із прихильників теорії виховання, як головної мети діяльності органів і установ виконання покарань, переконаний в тому, що унікальність кримінально-виконавчої справи потребує таких фахівців, у яких шляхом цілеспрямованого багаторічного навчання і виховання у вищій школі формувалась б професійний менталітет та інші професійні якості особистості, що дозволили б ефективно вирішувати головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених [10, с. 19].

Деякі вчені, зокрема М.П. Черненко, наявність поняття «ресоціалізація» у кримінально-виконавчому законодавстві взагалі ставлять під сумнів. Він стверджує, що ресоціалізація є процесом досить тривалим у часі, який завершується значно пізніше, ніж відбувається звільнення з установи виконання покарань. Автор зазначає, що потребує окремого розгляду,

і те, яким чином ресоціалізація досягається на практиці. Незважаючи на те, що Державна пенітенціарна служба України поділяє і підтримує всі можливі ідеї ресоціалізації, в офіційно оприлюдненій інформації, на думку М.П. Черненка, чомусь не дістає відомостей, як саме планується забезпечення досягнення названої мети [11, с. 454, 457].

Ми погоджуємося, що процес ресоціалізації є дуже важким і трудомістким процесом. І тому на шляху досягнення мети покарання постають певні труднощі здійснення цієї процедури. У зв'язку з цим у даній сфері можна виокремити декілька основних проблем, а саме: формування позитивних цілей у засудженого, неякісна підготовка працівників установ виконання покарання, замкнутість (закритість) самого засудженого, і як наслідок – неможливість вирішити його особисті психологічні проблеми тощо. Безсумнівно, всі ці фактори ускладнюють процес ресоціалізації як в психологічному, так і в соціальному плані.

Таким чином, враховуючи вищенаведені поняття, під ресоціалізацією, на наш погляд, слід розуміти сукупність соціальних, організаційних, педагогічних, виховних, правових та інших засобів впливу на осіб, що відбувають покарання, які здійснюються задля відвернення негативних проявів ізоляції засуджених, формування в них правослужняної поведінки та позитивних ціннісних орієнтацій, постановку засуджених на шлях виправлення, включення їх у соціальне середовище та здійснення різноманітних заходів допомоги після відбуття засудженими покарання.

Ресоціалізація засуджених – це відновлення процесів соціалізації в рамках суспільних форм життєдіяльності та мотивування форм соціально– корисної діяльності. Засобами ресоціалізації засуджених є: режим (встановлений порядок виконання та відбування покарання), суспільно– корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив. Засоби ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засуджених та бажання повернутися до соціально прийнятних форм життєдіяльності [12, с. 19]. Метою ресоціалізації засуджених є зміна спрямованості особистості, створення системи її моральних, ідейних, правових переконань, відповідно до прийнятих у суспільстві норм і цінностей, формування в осіб, що відбувають покарання, здатності до стабільної самостійної законслужняної поведінки після відбування покарання.

Необхідність дослідження проблем ресоціалізації засуджених зростає у зв'язку з початком реформування національної кримінально-виконавчої системи, пріоритетним напрямком якої є застосування і імплементація в вітчизняне кримінально-виконавче законодавство міжнародних стандартів поведіння із засудженими, покликаних забезпечити успішну адаптацію засуджених до умов ізоляції, а також сформувати моделі поведінки, необхідні для успішного входження в соціум після їх звільнення.

Важливим залишається і той факт, що ефективна ресоціалізація засуджених до позбавлення волі може здійснюватись лише за умови: максимального врахування особливостей психіки засуджених, віку, статі, стану здоров'я, інтересів, можливостей перспективи подальшого життя в суспільстві; створення системи індивідуального та диференційованого впливів соціального, педагогічного, психологічного, правового характеру; врахування рівня та характеру соціальної поведінки, а також специфіки реагування на конкретні психолого-педагогічні ситуації самим засудженим.

В умовах ізоляції від суспільства особа засудженого зазнає значних змін, в результаті яких найбільшу значимість для неї набувають цінності, що забезпечують індивідуальне, або, іншими словами, антисоціальне існування, а цінності, що відображають соціальну сутність людини, відходять на другий план. Цей факт підтверджується чисельними дослідженнями як зарубіжних, так і вітчизняних учених [1, с. 12]. Засуджений після закінчення строку покарання знову потрапляє в суспільство, законів якого він повинен дотримуватися, але в силу ряду причин він не завжди в змозі їм слідувати, адже для такої людини адаптуватися у соціумі стає досить складним завданням. Саме тому на перший план у роботі установ виконання покарання висувається проблема не тільки виправлення, а й ресоціалізації засуджених.

Особливістю ж ресоціалізації засуджених у колоніях мінімального рівня безпеки є те, що в установах даного виду в цілому створені найбільш сприятливі умови для відбування покарання у порівнянні з колоніями середнього та максимального рівнів безпеки, а у колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання взагалі встановлюється режим, аналогічний тому, який діє у дільницях соціальної реабілітації виправних колоній. Це означає, що засуджені, які відбувають покарання у таких колоніях:

- 1) тримаються у виправній колонії тільки під наглядом, але без охорони;
- 2) у вільний від роботи час від підйому до відбою користуються правом вільного пересування в межах території виправної колонії;
- 3) з дозволу адміністрації виправної колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією колонії, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням.

Крім цього, засуджені, які відбувають покарання у колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право:

- 1) носити цивільний одяг;
- 2) мати при собі портативні персональні комп'ютери і аксесуари до них та користуватися глобальною мережею Інтернет;
- 3) мати при собі мобільні телефони і аксесуари до них та здійснювати телефонні розмови у мережах рухомого (мобільного) зв'язку;
- 4) витратити гроші без обмеження;
- 5) відправляти листи і телеграми без обмеження;
- 6) отримувати посилки (передачі), бандеролі без обмежень;
- 7) одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення щомісяця;
- 8) мають право на короткострокові виїзди за межі виправної колонії;
- 9) після відбуття шести місяців покарання в дільниці в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації виправної колонії можуть навіть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство.

Висновки. Таким чином, у колоніях мінімального рівня безпеки на законодавчому рівні створені майже всі необхідні умови для успішного виправлення та ресоціалізації осіб, засуджених до позбавлення волі. Головне, щоб адміністрація цих колоній не допускала зловживань зі свого боку і реально забезпечувала виконання цих умов.

Список використаних джерел:

1. Колесникова Н.Е. Социально-психологическая ресоциализация осужденных мужчин в исправительном учреждении : автореф. дис ... канд. психолог. наук : 19.00.05 / Н.Е. Колесникова; СПб. гос. ин-т психологии и соц. работы. – СПб, 2011. – 24 с.
2. Трубников В.М. Понятие социальной адаптации освобождённых от наказания / В.М. Трубников // Правоведение. – М. : ВИНТИ, 1984. – №1. – С. 96–100.
3. Рыбак М.С. Ресоциализация осужденных к лишению свободы: М.С. Рыбак // Проблемы теории и практики ; под ред. В.П. Малкова. – 2-е изд., испр. и доп. – Саратов : СГАП, 2004. – 480 с.
4. Крайнова Н.А. Проблемы ресоциализации неоднократно судимых лиц : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н.А. Крайнова; Дальневосточ. гос. ун-т «Юрид. ин-т». – Владивосток, 2002. – 23 с.
5. Перинская Н.А. Ресоциализация / Н.А. Перинская // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 4. – С. 161–162.
6. Мелентьев М.П. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу РФ и Минимальным стандартным правилам обращения с заключенными / М.П. Мелентьев. – М., 1997. – 796 с.
7. Осауленко О.І. Диференціація та індивідуалізація виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі / О.І. Осауленко // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : щоріч. бюл. Київ. ін-ту внутр. справ. – К. : КІВС, «МП Леся», 2002. – № 7. – С. 59–64.
8. Жулева Ю.В. Ресоциализация осужденных несовершеннолетних женского пола в воспитательных колониях (правовой и криминологический аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю.В. Жулева; Рязан. ин-т права и экономики. – Рязань, 2000. – 33 с.
9. Мішук І.П. Ресоціалізація неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі / І.П. Мішук // Державна пенітенціарна служба України : історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : ВД «Дакор», 2013. – С. 225–228.

10. Синьов В.М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії та практики / В.М. Синьов // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. – К.: КІВС, 1996. – № 1. – С. 17–24.

11. Черненко М.П. Осуществление государственной уголовно-исполнительной службой Украины ресоциализации осуждённых к лишению свободы / М.П. Черненко // Право Украины. – 2012. – № 9/10. – С. 449–458.

12. Баранов Ю.В. Ресоциализация осужденных к лишению свободы и освобожденных от этого наказания : теоретико-методологические и правовые основы: автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю.В. Баранов; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2008. – 25 с.

КОЛІНЬКО О. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Київський кооперативний
інститут бізнесу і права)

УДК 343.95:159.9

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ КРИЗ У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ НА ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІКТИМНОСТІ

У статті розглядається процес формування особистості в дитячому віці. Акцентується увага на факторах, які впливають на виникнення віктимності. Формулюється ідея, що процес проходження криз у дитячому віці впливає на формування особистості жертви.

Ключові слова: *жертва злочину, особистість жертви, жертва насильства, психологічна криза, кримінальна віктимність, віктимність.*

В статье рассматривается процесс формирования личности в детском возрасте. Акцентируется внимание на факторах, которые влияют на возникновение виктимности. Формулируется идея, что процесс прохождения кризисов в детстве влияет на формирование личности жертвы.

Ключевые слова: *жертва преступления, личность жертвы, жертва насилия, психологический кризис, криминальная виктимность, виктимность.*

In article is considered process of shaping to personalities in childhood. Attention is accented on factor which influence upon shaping victimity. It's formulated idea that crises in childhood influence upon shaping the victim's personality.

Key words: *victim of crime, victim's personality, victim of violence, psychological crisis, criminal victimities, victimity.*

Вступ. Серед учених-кримінологів існує точка зору, що саме психологічні й біологічні якості, які виявляються в особистісному компоненті індивідуальної віктимності, можуть бути детермінантами, що впливають на реалізацію кримінальної віктимності [9, с. 178].

Так, розглядаючи структуру особистості, можна звернути увагу, що серед дослідників немає єдиної думки з цього приводу. Б.Г. Ананьев виділяє такі складові, як: темперамент, характер, здібності, спрямованість, воля, почуття. Крім цього, він акцентує на існуванні ряду особистісних характеристик, які, у свою чергу, займають не останнє місце при розгляді психіки людини. До них належать: соціальна функція (роль), статус, мотивація поведінки, ціннісні орієнтири, структура і динаміка відносин [2, с. 117].

